

УДК 338.43

Щербак В. Г.

valeriia.shcherbak@snau.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-7918-6033

ResearcherID: P-6903-2016

д.е.н., проф.,

професор кафедри економіки та підприємництва імені І. М. Брюховецького,
Сумський національний аграрний університет, м. Суми

Шовкопляс Б. С.

gettjert@gmail.com

магістр, Сумський національний аграрний університет, м. Суми

ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Анотація. У сучасних умовах розвитку сільського господарства та в умовах економічних та соціокультурних зрушень, фінансування розвитку підприємництва в фермерських господарствах стає стратегічно важливим завданням. Забезпечення необхідних фінансових ресурсів визначає ефективність, конкурентоспроможність та стабільність цього сектору. В контексті нових викликів, таких як військова агресія та пандемія, постає необхідність розробки та обґрунтування нових підходів до фінансування розвитку фермерських господарств, спрямованих на забезпечення стійкості та інновацій. Гіпотеза: передбачається, що оптимальне фінансування розвитку підприємництва у фермерських господарствах сприятиме підвищенню їхньої конкурентоспроможності та ефективності діяльності. Мета: дослідження спрямоване на аналіз фінансових механізмів та ресурсів, необхідних для стимулювання інновацій та сталого розвитку фермерських господарств. У роботі використовувалися методи аналізу та синтезу економічних показників, статистичний аналіз, а також літературний огляд для узагальнення відомих теоретичних підходів. Проведений аналіз фінансових джерел у розрізі років виявив, що основним джерелом фінансування фермерських господарств є самофінансування, яке збільшувалося протягом періоду 2018–2022 років. Зазначимо, що у 2022 році, коли розпочалася війна, цей показник не тільки не змінився, а й залишався стабільним. Кредитування та державне фінансування вказують на менш значущий внесок, проте їхні коливання також відбувалися в умовах геополітичних та економічних турбулентностей. Капітальні інвестиції, хоча взагалі зросли, але не настільки швидко, як самофінансування. Самофінансування залишалося стійким, що може свідчити про внутрішню стабільність господарств. Капітальні інвестиції, хоч і не є домінуючим джерелом фінансування, вказують на стратегічний підхід до розвитку господарств. Збільшення цього показника свідчить про прагнення фермерів до впровадження інновацій, модернізації обладнання та підвищення ефективності виробництва. Отже, результати дослідження свідчать, що фермерські господарства, незважаючи на геополітичні та економічні труднощі, виявили стійкість у фінансуванні своєї діяльності. На основі отриманих результатів можливі напрями подальших досліджень включають розробку рекомендацій щодо оптимізації фінансових стратегій фермерських господарств, вивчення механізмів державної підтримки та удосконалення фінансового регулювання для підвищення сталості та інноваційного розвитку агросектору.

Ключові слова: самофінансування, кредитування, капітальні інвестиції, державне фінансування, фермерські господарства.

Shcherbak Valeriia

valeriia.shcherbak@snau.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-7918-6033

ResearcherID: P-6903-2016

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship named after I.M. Bryukhovetsky, Sumy National Agrarian University, Sumy

Shovkoplyas Bohdan

gettjert@gmail.com

Master's Degree, Sumy National Agrarian University, Sumy

FINANCING OF BUSINESS DEVELOPMENT IN FARMS

Abstract. *In the current conditions of agricultural development and amidst economic and socio-cultural shifts, financing the development of entrepreneurship in small farms becomes a strategically important task. Ensuring necessary financial resources determines the efficiency, competitiveness, and stability of this sector. In the context of new challenges such as military aggression and pandemics, there is a need to develop and justify new approaches to financing the development of small farms aimed at ensuring sustainability and innovation. Hypothesis: it is anticipated that optimal financing of entrepreneurship development in small farms will contribute to enhancing their competitiveness and operational efficiency. Objective: the research is focused on analyzing financial mechanisms and resources necessary to stimulate innovation and sustainable development in small farms. The methods of economic indicators analysis and synthesis, statistical analysis, as well as a literature review to summarize known theoretical approaches, were employed in the study. The analysis of financial sources over the years revealed that self-financing is the main source of funding for small farms, increasing during the period of 2018–2022. It is noteworthy that in 2022, when the war began, this indicator not only did not decrease but remained stable. Lending and state funding indicate a less significant contribution, but their fluctuations also occurred amid geopolitical and economic turbulence. Capital investments, while showing overall growth, did not increase as rapidly as self-financing. Self-financing remained stable, indicating internal stability of the farms. Although not the dominant source of funding, capital investments point to a strategic approach to farm development. The increase in this indicator reflects farmers' aspirations for innovation, equipment modernization, and increased production efficiency. Therefore, the research results indicate that small farms, despite geopolitical and economic challenges, demonstrated stability in financing their activities. Based on the obtained results, possible directions for further research include developing recommendations for optimizing financial strategies of small farms, studying mechanisms of state support, and improving financial regulation to enhance the sustainability and innovative development of the agricultural sector.*

Key words: self-financing, lending, capital investments, state funding, small farms.

JEL Classification: O16, Q12, G21

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-31>

Постановка проблеми. У сучасних умовах, обумовлених повномасштабною військовою агресією Росії та пандемічним періодом 2020–2021 рр., виникає нагальна потреба в розробці та обґрунтуванні нових підходів до формування інфраструктурного забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів розвитку сільських територій. Ця проблема стає ключовою через зміни в економічному та соціальному середовищі, що виникають під впливом зазначених обставин. Зокрема,

агресивна політика Росії, що виявляється у повномасштабній війні та окупації територій, визначає необхідність адаптації стратегій розвитку підприємництва у фермерських господарствах. Умови військового конфлікту, зокрема перешкоди у забезпеченні та розвитку інфраструктури, змушують звернутися до інноваційних підходів у фінансуванні та підтримці сільських територій. З іншого боку, світова пандемія стала тимчасовим викликом для економічної стабільності та розвитку під-

приємництва в сільських господарствах. Вона підкреслила необхідність перегляду стратегій фінансування та розвитку підприємницької діяльності в умовах невизначеності та ризику. Отже, виклики нового соціально-економічного середовища, які включають в себе елементи нестабільності через військові загрози та епідемічні ризики, роблять актуальним питання розробки та ефективного впровадження інноваційно-інвестиційних стратегій розвитку фермерських господарств. Подолання цих викликів вимагатиме системного та динамічного підходу до планування та фінансування сільського розвитку, а також використання передових технологій та моделей підтримки підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Данько Ю.І., Лагодієнко Н.В., Турленко Н.В. запропонували інвестиційний механізм для сталого розвитку аграрного виробництва. Це дослідження охоплює аспекти сталого розвитку, але не вирішує всі проблеми сучасного аграрного виробництва [1]. Кириленко І.Г., Павлов О.Г. визначили проблеми українського села та можливі шляхи вирішення в контексті аграрних трансформацій, але не надає конкретних рішень для їх вирішення [2]. Кісіль М. проаналізував інвестиційну кризу в агропродовольчих секторах економіки у 2020 році, але не пропонує конкретних шляхів виходу з неї [3]. Онегіна В., Антощенкова В., Кравченко Ю. проаналізували сучасний стан і перспективи інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, виділили перспективи, але не розглянули всі аспекти проблеми [4]. Чебан Ю.Ю. в своїй роботі розглядає ефективність формування і використання матеріально-технічної бази фермерських господарств. Зосереджується на ефективності, але не охоплює всі аспекти розвитку фермерських господарств [5]. Маслак О. аналізує проблеми та перспективи фермерства в Україні, вказує на існуючі проблеми, але не визначає всі шляхи їх подолання [6]. Збарський В.К. досліджує трансформацію селянських домогосподарств у фермерські господарства, акцентує увагу на трансформації, але не розглядає всі відтінки цього процесу [7]. Єрмаков О.Ю. моделює інноваційно-інвестиційний розвиток сільськогосподарських підприємств, акцентує увагу на моделюванні, але не пропонує конкретних рішень [8]. Баланюк І.Ф., Копчак Ю.С., Шеленко Д.І. (2014) порівню-

ють діяльність фермерських господарств в Україні та Польщі, але не розглядають всі аспекти проблеми [9]. Кропивко М. розглядає особливості інноваційно-інвестиційної діяльності фермерських господарств, зосереджується на особливостях, але не охоплює всі аспекти розвитку фермерських господарств [10]. Дослідження цих авторів не вирішило питання ефективних конкретних шляхів вирішення проблем розвитку аграрного сектору, інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств та подолання інвестиційної кризи в агропродовольчих секторах.

Постановка завдання. Мета даної статті – розгляд аспектів фінансування розвитку підприємництва в фермерських господарствах. Завдання включають аналіз існуючих механізмів фінансування, визначення ефективних стратегій залучення інвестицій та розробку нових підходів для підтримки інноваційних ініціатив в аграрному секторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведені дослідження вказують на необхідність орієнтації економічної політики держави та регіонів на соціальний аспект, спрямований на забезпечення соціальних гарантій для населення. Це включає підвищення рівня трудової зайнятості, відмову від використання шкідливих технологій та підтримку розвитку підприємницької ініціативи. Важливим чинником, який впливає на соціальну безпеку сільськогосподарського населення, є інтенсифікація розвитку аграрно-переробних виробничих структур, яка повинна бути законодавчо врегульована у взаємодії з державою та суспільством [2]. Однак виявлено, що фінансування в аграрний сектор недостатнє для відновлення родючості ґрунтів, придбання технічних засобів та поліпшення соціального та екологічного стану аграрної галузі. Відмічено також низький попит населення на основні продукти харчування, зниження витрат на оплату праці, що є наслідком недостатнього впливу інвестиційної політики регіонального розвитку сільського господарства на формування та використання інвестиційного потенціалу аграрної сфери. Необхідно акцентувати увагу на створенні інвестиційно привабливих умов у сільському господарстві через механізми державного управління [4].

Виконано аналіз рівня інвестицій у сільське господарство регіону, враховуючи джерела та типи інвестицій, а також структуру та обсяги

інвестиційних потоків. Основним обмежуючим фактором для збільшення інвестицій у власне виробництво сільськогосподарських підприємств є нестача оборотних коштів [6]. Для зростання інвестиційних ресурсів аграрних підприємств та втілення інвестиційних проектів є необхідним залучення державних коштів, а також інвестицій від приватних та зарубіжних інвесторів. Ключовою умовою успішної реалізації стратегічного розвитку сільськогосподарського підприємства є активне вкладання коштів, що сприяє підвищенню рівня прибутковості, стабільному грошовому потоку та позитивно впливає на конкурентоспроможність господарства (табл. 1).

Аналізуючи таблицю 1, можна визначити вплив початку війни в 2022 році на фінансове забезпечення фермерських господарств Сумської області. У 2022 році самофінансування зменшилося на 99,5 млн грн порівняно з попереднім роком. Можливий вплив війни втілюється у зменшення доходів фермерських господарств може бути зумовлене рядом факторів, таких як зниження виробництва, підвищення витрат на енергоносії та інші ресурси через загострення ситуації. Сума кредитування зменшилася на 86 млн. грн у порівнянні з 2021 роком. Можливий вплив війни у цьому аспекті фінансування втілюється у те, що банки можуть бути більш обережними у видачі кредитів у період воєнного конфлікту через зростання ризиків та невизначеність економічного середовища. У 2022 році капітальні інвестиції зменшилися на 309,9 млн. грн.. порівняно з 2021 роком. Можливий вплив війни у цьому аспекті фінансування втілюється у те, фермерські господарства можуть відкласти інвестиційні проекти через невизначеність економічної ситуації та зростання ризиків. У 2022 році державне фінансування зменшилося на 2,2 млн грн порівняно з попереднім роком [11]. Можливий вплив війни у

цьому аспекті фінансування втілюється у те, зменшення державного фінансування може бути пов'язане із змінами бюджетних пріоритетів та обмеженими ресурсами у зв'язку із військовим конфліктом. В цілому, військовий конфлікт призвів до скорочення фінансових ресурсів фермерських господарств через зменшення доходів, обмеження доступу до кредитів та відтермінування інвестиційних проектів. Невизначеність економічної ситуації створює виклики для подальшого розвитку аграрного сектору у регіоні.

Модернізація фінансового механізму передбачає вдосконалення та удосконалення методів та інструментів впливу на формування та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення функціонування та розвитку підприємства [7; 8]. Основні напрямки включають у себе удосконалення економічних методів впливу на регіональний розвиток, поліпшення економічних важелів впливу на регіональний розвиток, підвищення якості законодавчого та інформаційного забезпечення, вдосконалення функціонування регіонального фінансового механізму та покращення організаційно-інституційного забезпечення. Процес модернізації та удосконалення регіонального фінансового механізму складається з кількох етапів. На початковому етапі встановлюється взаємозв'язок між фінансовими ресурсами та організаційною структурою підприємства, приймаються рішення щодо розподілу грошових коштів між структурними підрозділами та їх направлення на конкретні напрямки діяльності. На наступних етапах вирішуються питання щодо оптимального обсягу грошових коштів та інших ресурсів, що виражається у розробці бізнес-плану ефективної діяльності фермерських господарств [4]. Проаналізовано особливості функціонування фінансового механізму в сфері регіонального агробізнесу, звертаючи

Таблиця 1

**Джерела фінансового забезпечення фермерських господарств
Сумської області, млн грн**

Джерело фінансових ресурсів	Рік				
	2018	2019	2020	2021	2022
Самофінансування	7377,3	7411,4	8920,1	10140,4	10040,9
Кредитування	470,0	404,0	441	770	684
Капітальні інвестиції	771,03	1284,1	1484,7	1780	1470,1
Державне фінансування	19,4	9,1	8,4	10,2	8

Джерело: [11]

особливу увагу на його роль у вирішенні проблем фінансової політики та фінансового забезпечення. Важливими складовими структури фінансового механізму аграрних підприємств є фінансові методи, інструменти, інформаційне та фінансове забезпечення, фінансове регулювання, фінансові стимули, а також внутрішні та зовнішні чинники середовища. Зокрема, у контексті регіонального агробізнесу особливий акцент робиться на фінансових методах та забезпеченні, які визначають здатність підприємств отримувати необхідні фінансові ресурси, забезпечуючи максимальний прибуток та впливаючи на ефективність їхнього розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. У даному дослідженні було вивчено та проаналізовано фінансові аспекти розвитку підприємництва в фермерських господарствах. Здійснено комплексний огляд джерел фінансування, інвестиційних потоків, а також вивчено вплив економічних та соціокультурних факторів на фінансовий механізм сільськогосподарських підприємств.

Було визначено, що самофінансування в сучасних умовах виступає як основне джерело фінансування підприємництва у фермерських господарствах. Результати показали, що самофінансування залишається визначальним джерелом фінансового забезпечення фермерських господарств. Його стабільний зріст вказує на здатність господарств генерувати власні ресурси для подальшого розвитку. Кредитування, хоча і забезпечує додаткові фінансові ресурси, але може вносити певний ризик через обов'язок повернення кредитів. Важливо удосконалити систему кредитування для підтримки фермерів. Зростання обсягів капітальних інвестицій свідчить про потребу в сучасних технологіях, удосконаленні інфраструктури та розвитку виробничих потужностей. Наразі державне фінансування залишається невеликим, проте може відігравати ключову роль у стимулюванні інновацій та розвитку фермерського сектору.

Перспективи подальших досліджень. Дослідженням ефективності витрат фермерських господарств можна визначити оптимальні стратегії фінансового управління. Важливо розглянути фінансові ризики, пов'язані зі змінами економічних, соціальних та природних умов, і виробити стратегії їхнього управління. Дослідження нових фінансових

інструментів та інноваційних моделей фінансування сприятиме розвитку фермерського сектору. Розробка програм підтримки фермерських господарств з фокусом на фінансових аспектах сприятиме сталому розвитку галузі. Загалом, висновки дослідження свідчать про необхідність подальших наукових досліджень та розробки стратегій фінансового управління для забезпечення сталого розвитку підприємства в фермерських господарствах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данько Ю.І., Лагодієнко Н.В., Турленко Н.В. Інвестиційний механізм забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 1. С. 52–59.
2. Кириленко І.Г., Павлов О.Г. Проблеми українського села та їх вирішення у контексті аграрних трансформацій. *Економіка АПК*. 2010. № 7. С. 24–31.
3. Кісіль М. У 2020 році в агропродовольчих секторах економіки відбулася інвестиційна криза, глибина якої співставна з 2009 роком. Інститут аграрної економіки. 2021. URL: http://www.iae.org.ua/images/iae/press_release/--2021/PR_2021-03-17_Kisil_Investytsiyi_APK-2020_ukr.doc
4. Онегіна В., Антощенкова В., Кравченко Ю. Сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. № 2. С. 164–170. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-2-21>
5. Чебан Ю.Ю. Ефективність формування і використання матеріально-технічної бази фермерських господарств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. Миколаїв, 2013. 23 с.
6. Маслак О. Проблеми та перспективи фермерства в Україні *Агробізнес сьогодні*. 2015. № 21 (316). URL: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/3999-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-v-ukraini.html>
7. Збарський В.К. Трансформація селянських домогосподарств у фермерські господарства. *Зб. наук. праць Уманського НУС. Економіка*. 2012. № 78 (2). С. 76–88.
8. Єрмаков О.Ю. Моделювання інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Вісн. ХНТУСГ. Економічні науки*. 2010. № 104. С. 3–9.
9. Баланюк І.Ф., Копчак Ю.С., Шеленко Д.І. Діяльність фермерських господарств в порівнянні з польським досвідом. Соціально-економічні пріоритети соціально-економічного роз-

витку регіону : монографія / за ред. Н.І. Пилипів, В.В. Стефініна. Івано-Франківськ : Видавець Віктор Дяків, 2014. С. 64–71.

10. Кропивко М. Особливості інноваційно-інвестиційної діяльності фермерських господарств України. *Економічний дискурс*. 2018. № 1. С. 106–111.

11. Головне управління статистики у Сумській області. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES

1. Danjko, Ju. I., Laghodijenko, N. V., Turlenko, N. V. (2020), Investycyjnyj mekhanizm zabezpechennja stalogo rozvytku agharnogho vyrobnyctva, *Aktualjni problemy innovacijnoji ekonomiky*, no. 1, pp. 52–59.

2. Kyrylenko, I. Gh., Pavlov, O. Gh. (2010), Problemy ukrajinsjogho sela ta jikh vyrishennja u konteksti aghrarnykh transformacij, *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 24–31.

3. Kisilj, M. (2021), “U 2020 roci v aghroprodovoljchykh sektorakh ekonomiky vidbulasja investycyjna kryza, ghlybyna jakoji spivstavna z 2009 rokom. Instytut aghrarnoji ekonomiky”, available at: http://www.iae.org.ua/images/iae/press_release/--2021/PR_2021-03-17_Kisilj_Investytsiyi_APK-2020_ukr.doc

4. Oneghina, V., Antoshhenkova, V., Kravchenko, Ju. (2021), Suchasnyj stan ta perspektyvy innovacijnogho rozvytku siljsjoghospodarsjkykh pidpryjemstv, jaki specializujutsja na vyrobnyctvi produkciji tvarynnyctva, *Ukrajinsjkyj zhurnal prykladnoji ekonomiky*, no. 2,

pp. 164–170. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-2-21>

5. Cheban, Ju. Ju. (2013), *Efektivnistj formuvannja i vykorystannja materialjno-tehnichnoji bazy fermersjkykh ghospodarstv*: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ekon. nauk, Mykolaiv, 23 p.

6. Maslak, O. (2015), “Problemy ta perspektyvy fermerstva v Ukraini”, *Aghrobiznes sjoghodni*, no. 21 (316), available at: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichni-gektar/3999-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-v-ukraini.html>

7. Zbarsjkyj, V. K. (2012), Transformacija seljansjkykh domogospodarstv u fermersjki ghospodarstva, *Zb. nauk. pracj Umansjkoj NUS. Ekonomika*, no. 78 (2), pp. 76–88.

8. Jermakov, O. Ju. (2010), Modeljuvannja innovacijno-investycyjnogho rozvytku siljsjoghospodarsjkykh pidpryjemstv, *Visn. KhNTUSGh, Ekonomichni nauky*, no. 104, pp. 3–9.

9. Balanjuk, I. F., Kopchak, Ju. S., Shelenko, D. I. (2014), *Dijaljnistj fermersjkykh ghospodarstv v porivnjanni z poljsjkykym dosvidom. Socialjno-ekonomichni priorytety socialjno-ekonomichnogho rozvytku rehionu*: monoghracija / za red. N. I. Pylypiv, V. V. Stefinina, Vydavecj Viktor Djakiv, Ivano-Frankivsjk, Ukraine, pp. 64–71.

10. Kropyvko, M. (2018), Osoblyvosti innovacijno-investycyjnoji dijalnosti fermersjkykh ghospodarstv Ukrainy, *Ekonomichnyj dyskurs*, no. 1, pp. 106–111.

11. Gholovne upravlinnja statystyky u Sumsjkij oblasti, available at: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/>

*Стаття надійшла до редакції
15 листопада 2023 р.*